

Social Work & Education

©SW&E. 2022

УДК 316.34:364.632

DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.1

Беата Балогова,
професорка, деканка
Філософського факультету,
Пряшівського університету в
Пряшеві, Словаччина;
beata.balogova@unipo.sk

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6069-2721>

Юлія Ковальчук,
аспірантка Уманського
державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
та Пряшівського університету в
Пряшеві, Словаччина;
kov260598chuk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7674-3538>

Статус статті:

Отримано: березень 16, 2022

1-ше рецензування: березень 26, 2022

Прийнято: квітень 30, 2022

Балогова, Б., Ковальчук, Ю. (2022). Рефлексія насильства над людьми поважного віку, як соціальна проблема сучасності. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. 7-16. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.1

РЕФЛЕКСІЯ НАСИЛЬСТВА НАД ЛЮДЬМИ ПОВАЖНОГО ВІКУ, ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Анотація. У статті актуалізується проблема рефлексії насильства стосовно людей поважного віку, розкрито види насильства та прояви щодо людей цієї категорії. Тому мета статті полягає в необхідності проведення вчасної соціальної профілактики щодо насильства над людьми поважного віку. Проаналізовано структуру та зміст соціальної підтримки людей поважного віку в сучасному соціумі.

Статистика підтверджує, що Україна належить до держав, котрі мають значну кількість населення віком за шістьдесят років. Статистичними даними також підтверджується факт наявності домашнього насильства над людьми поважного віку та дані особи не звертаються за допомогою до соціальних служб. Виявлено, що питання жорстокого поводження з людьми поважного віку наразі є найчастішими у професійному дискурсі соціальної допомоги. Визначено сильний взаємозв'язок двох інтерпретацій: в контексті охорони здоров'я та соціальної допомоги. Це одна з причин, чому ми зосередилася насамперед на тлумаченні прав людини та застосуванні законодавчо-політичного підходу. Представлено соціально-педагогічні умови, які посприяють попередженню проблем жорстокого поводження з людьми поважного віку та обґрунтовано провідний фактор, який полягає в необхідності прийняття законодавства про права людей цієї категорії.

Права людей поважного віку ще не всебічно врегульовані окремим міжнародним документом з прав людини, як це має місце для деяких інших уразливих груп (наприклад, Конвенція про права дитини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права людей з інвалідністю). На рівні ООН тема захисту їх як уразливої групи була вперше піднята на Всесвітній асамблеї зі старіння 1982 року, яка прийняла політичну декларацію та Міжнародний план дій щодо старіння.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення структури та змісту соціальної підтримки адаптації людей поважного віку в закладах соціальних служб у Словаччині.

Ключові слова: люди поважного віку; насильство; жорстоке поводження над людьми поважного віку; профілактика насильства; етика спілкування; асертивіта; соціальний працівник.

Вступ

Світові глобалізаційні процеси зумовлюють інтенсивність розвитку соціальних служб для людей поважного віку, що у свою чергу, безпосередньо відображається на соціалізації кожної особистості. За останні два десятиліття все більше уваги приділяється проблематиці жорстокому поводженню з людьми поважного віку в дослідженнях, політиці та соціальній практиці. Звіт, опублікований Європейським регіональним бюро ВООЗ (ВООЗ/Європа) у червні 2011 року, показав, що 2,7% (чотири мільйони) усіх людей у віці 60 років і старше зазнають фізичного насильства, 19,4% (29 мільйонів) зазнають психічного насильства, 3,8% (шість мільйонів) зазнають фінансового насильства і 0,7% (один мільйон) сексуального насильства.

Згідно з визначенням ВООЗ, жорстоке поводження з людьми поважного віку є одноразовим або повторюваним актом, який відбувається в будь-яких формах насильства, що завдає шкоди людям поважного віку. Зловживання — це, перш за все, жорстоке поводження з особою, що характеризується вищим ступенем грубості, неповагою чи навіть приниженням, яке потерпілий сприймає як тяжке домагання.

Проблеми, що пов'язані з насильством над людьми поважного віку, методи та прийоми роботи з жертвами, досліджується такими вітчизняними вченими (О. Безпалько, О. Бойко, О. Коваленко, С. Кузіною, І. Романовою, К. Левченко, Н. Максимовою, І. Мірошніченко, Ж. Новіковою, В. Ролінським та іншими) та зарубіжними науковцями (Б. Балоговою, Е. Дем'яною, О. Матоушек та іншими), які розглядають специфіку соціальної роботи з людьми поважного віку, які зазнали насильства, та соціально-педагогічні аспекти профілактики та подолання насильства стосовно людей цієї категорії в умовах соціальних служб Словачької Республіки.

Окремою проблемою є небезпечне явище зловживання в інституційному догляді, особливо в довгостроковій перспективі. Самотні, залежні, часто нерухомі люди надзвичайно беззахисні перед будь-якими формами жорстокого поводження, знущань чи нехтування. Це актуальна соціальна проблема, яка має особливі наслідки для здоров'я та соціального життя. Якщо не вжити відповідних системних, особливо профілактичних заходів, ситуація погіршиться, тому що буде збільшуватися кількість людей поважного віку, які зазнають насильства.

Виклад основного матеріалу

Зарубіжні науковці (Б. Балогова (2016), Е. Дем'янова (2019), О. Матоушек (2008) та інші) та вітчизняні (О. Коваленко (2015), І. Романова (2018) та інші) вказують на те, що визнання проблеми жорстокого поводження з людьми поважного віку та створення її термінологічної бази відстає від визнання та ініціатив, спрямованих на боротьбу з жорстоким поводженням з дітьми чи

жінками в умовах домашнього насильства, і що це довгий час розглядалося як глобальна проблема.

Досить слушною є думка Б. Балогової (2007), яка критикує той факт, що громадськість традиційно пов'язує проблему домашнього насильства з дітьми, потім з жінками, і лише потім з людьми поважного віку. Науковець зазначає, що питання жорстокого поводження з людьми цієї категорії традиційно є частиною професійного дискурсу про домашнє насильство, поряд з питаннями гендерного насильства та насильства щодо дітей. Водночас, однак, вони визнають, що порівняно з насильством над дітьми насильству над людьми поважного віку приділено менше уваги, у поєднанні з більшою соціальною толерантністю (Балогова, 2009).

На думку І. Романової, жорстоке поводження з людьми поважного віку є порушенням громадянських прав і прав людини. Тим не менш, зобов'язання щодо захисту людей поважного віку від жорстокого поводження поки що містяться лише в документах з прав людини (Романова, 2018, с. 24). У Загальній декларації прав людини (1948) питання жорстокого поводження імпліцитовано в преамбулі у формі визнання гідності та рівних і невід'ємних прав усіх членів сім'ї. Відповідно до статті 5 Декларації, ніхто не може бути підданий жорстокому, нелюдському поводженню, що принижує гідність людини. Право на надання цих прав за віком також гарантується Декларацією в рамках широкої категорії різного статусу (стаття 2). Подібним чином регулюється захист прав людини, у тому числі людей поважного віку, від жорстокого поводження відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.).

Ступінь розробленості проблеми

Проблема може полягати в різноманітності концепцій, які використовуються для опису насильницької поведінки щодо людей поважного віку. Авторка Б. Балогова, виокремлює наступні форми насильства над людьми поважного віку:

- фізичне насильство (наприклад: побиття, фізичні звірства, сексуальне насильство, обмеження руху, умисне тілесне ушкодження, що може призвести до смерті, вбивства),

- психологічне насильство (наприклад: погроза насильства, ізоляція, загроза поміщення в установу, дегуманізація умов життя людей похилого віку, недооцінка людей похилого віку, поведінка або ставлення, що веде до незахищеності),

- експлуатація - матеріальні зловживання (фінансова експлуатація, утримання доходів, пенсії, використання опіки на шкоду людям поважного віку),

- відмова у правах (відмова в правах, гарантованих усім особам національним законодавством),
- (активна) бездоглядність (залишення вразливої, інвалідної чи психічно дезорієнтованої особи не в змозі піклуватися про себе, поміщення особи зі зниженими фізичними чи розумовими здібностями до лікарні чи установи, невиконання зобов'язань та зобов'язань, що призводить до травми),
- (пасивне) нехтування (недбалість без явного умислу, яка призводить до фізичної чи психічної шкоди) (Балогова, 2016).

Таблиця 1: **Форми насильства**

Форми насильства	
Фізичне насильство	представляє ситуацію, коли людина піддається будь-якому фізичному нападу, що призводить до болю або приниження;
Сексуальне насильство	прикладом сексуального насильства є домагання;
Економічне насильство	характеризується зловживанням владою при розпорядженні коштами; унеможливлення доступу до власних заробітків;
Психологічне насильство	форма насильства, яка є систематичною, продуманою, і особа, щодо якої воно скоєно, може спочатку не усвідомлювати цього; це напади на психічне здоров'я людини;
Соціальне насильство	намір – ізолювати людину контакту з іншими людьми, які можуть бути для неї джерелом підтримки та допомоги.
Форми насильства над людьми похилого віку	
Нехтування доглядом за людьми похилого віку	проявляється незабезпеченням належних потреб, послуг або безпеки, що спричиняє порушення харчування, зволоження, застуду, гнійні рани, пролежні, недоглянутий одяг та житло, незабезпечення необхідними медичними приладами тощо;
Неналежні форми лікування	неналежний догляд, неналежне медичне обслуговування, відмова в наданні сестринського догляду, відмова від догляду на дому, відмова у наданні візиту лікаря тощо;
Застосування психотропних засобів	прийом надмірних доз наркотичних і седативних засобів, що серйозно впливає на стан здоров'я людини поважного віку, а отже, на її фізичний стан.

Джерело: спрацьовано автором

Спрацьовані матеріали (див. таблиця 1.), підтверджують той факт, що жорстоке поводження з людьми поважного віку є: різного роду шкідлива поведінка (катування, знущання, нехтування); поведінка, що здійснюється в різних середовищах (вдома, у громадських місцях, у різних державних та приватних послугах, у тому числі в інтернатних закладах); шкідлива поведінка різних суб'єктів (інших осіб, груп); шкідлива поведінка, що спричиняє різного роду наслідки (фізична шкода, психічний чи емоційний розлад, ослаблення економічної незалежності, але також втрата самооцінки або впевненості в собі); поведінка або презумпція поведінки, що викликає потребу в професійній ідентифікації (діагностиці); поведінка або презумпція поведінки, що викликає потребу в громадській реакції (заходах) різного характеру і на різних рівнях.

В наукових дослідженнях вказується на високий рівень насильства над людьми поважного віку в інституційних закладах для осіб цього віку. Авторка Е. Дем'янова (2019) наголошує про важливість рефлексії етичного спілкування соціальних працівників з отримувачем соціальних послуг (людьми поважного віку) у контексті проблеми насильства. Таким чином, частина представленого внеску полягає в тому, щоб вказати на значний моральний вимір проблеми насильства щодо людей поважного віку (Дем'янова, 2019). Вчена зазначає, що у контексті етичної рефлексії спілкування важливим є етичне спілкування соціального працівника з отримувачами соціальних послуг (людьми поважного віку), враховуючи такі методичні рекомендації: розуміння історії інших, тобто як вони бачать речі зі своєї власної точки зору, який минулий досвід впливає на них, які міркування вони висловили та з якою метою, який вплив мають наші дії, що вони відчують, що для них означає ситуація та яка їхня ідентичність; чітко, чесно, шанобливо висловлювати свої погляди та почуття; разом знайти рішення, що означає можливість спільного мозкового штурму про творчі шляхи та знайти справедливі рішення проблеми; створення середовища поваги, в якому відбуватиметься розмова, оскільки перед тим, як почати розмову, необхідно створити для неї продуктивний простір; забезпечення належних умов для співбесіди, перевірка відповідності середовища.

Дослідження причин насильства в суспільстві та їх теоретичне осмислення є необхідним при рефлексії над спілкуванням соціального працівника, оскільки в цій професії важливо замислюватися про причини та існування різноманітних негативних явищ у суспільстві, які включають різноманітні прояви насильства. Одним із найпоширеніших способів визначення насильства є оцінка кримінально-правового аспекту злочину та обговорення того, що насильство — це застосування сили, заборонене законом стверджує Е. Дем'янова (2019).

На думку Е. Дем'янової (2019), існує багато різних видів насильства над людьми поважного віку, які вчиняються в різних контекстах.

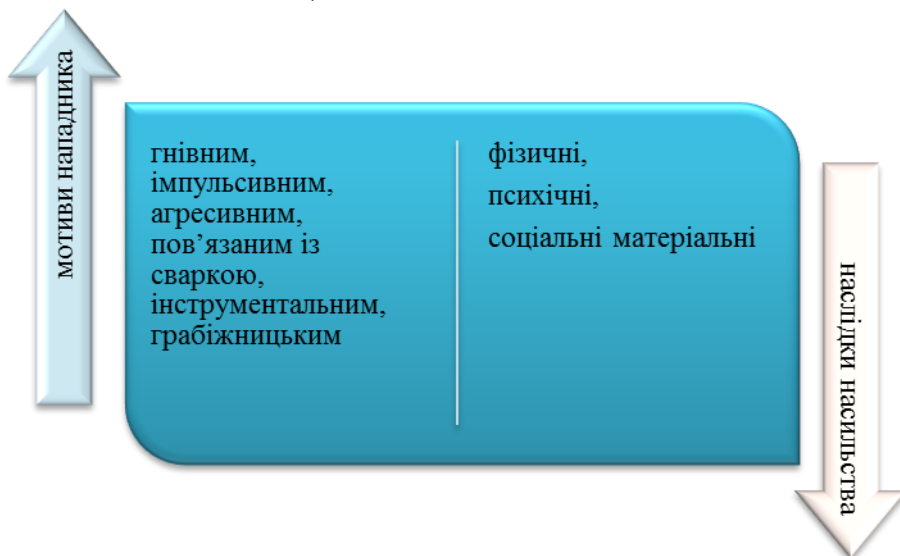
Таблиця 2: Різновиди насильства.

Джерело: спрацьовано автором

Випадки жорстокого поведіння можуть виникати у відносинах між працівником та отримувачем соціальних послуг, між організацією та отримувачем соціальних послуг, між родиною отримувача соціальних послуг та постраждалим, в наслідку чого конфлікт загострюється (див. таблиця 2.). Деякі закінчуються за кілька хвилин, а інші переростають у тривалі конфліктні стосунки. Замість або на додаток до фізичної шкоди насильство може мати психічні, соціальні чи матеріальні наслідки, і, здається, не існує простого зв'язку між жорстокістю діяння та впливом на жертву (див. таблиця 3.).

Таблиця 3: Мотиви та наслідки насильства.

Джерело: спрацьовано автором

Доцільними є ідеї Б. Балогової (2016), яка розглядає насильство над людьми поважного віку, як багатоаспектне системне явище, що належить до громадських та громадянських сфер, це також задокументовано результатами останніх досліджень, проведених Європейським регіональним бюро ВООЗ (Б. Балогова, 2016, с. 85).

Зокрема О. Коваленко, з точки зору етичного спілкування, пропонує асертивне сприйняття отримувача соціальних послуг (людей поважного віку). На його думку, важливо прийняти особистість отримувача соціальних послуг - особливо жертви домашнього насильства сприймати без попереднього засудження, емпатично розуміти значення того, що відбувалося з людиною поважного віку - жертва домашнього насильства часто розгублена (Коваленко, 2015, с. 197).

О. Матоушек (2010) представив принципи спілкування з жертвами домашнього насильства, а саме: емпатія, активне слухання, підтвердження емоцій; щирість (проблема домашнього насильства завжди складна, складність та інші труднощі неможливо приховати від жертви); розуміння (важливо, щоб жертва усвідомлювала прийняття помічниками); визначення ступеня ризику для потерпілого; поступове стимулювання впевненості та самооцінки жертви); відновлення життєвих ілюзій та розробка індивідуального плану безпеки для захисту від домашнього насильства (Матоушек, 2008).

Висновки

Отже, вищезазначене дозволяє стверджувати, що на основі аналізу літературних джерел, ми проілюстрували загальну ситуацію соціальної діагностики та соціальної профілактики насильства стосовно людей поважного віку в контексті соціального догляду, які ми розділили на шість категорій:

1) важливість дослідження даного питання та його сприйняття як суспільного інтересу (за допомогою соціальної профілактики та достатньої інформації потрібно працювати разом фахівцям соціальної сфери, щоб забезпечити належну та гідну якість життя людей поважного віку);

2) стабілізуюча функція житлового середовища;

3) заперечення проблеми жорстокого поводження з боку сім'ї (у більшості випадків родичі отримувачів соціальних послуг стурбовані запереченням того, що особу поважного віку вдома нехтували родичі, що він залежав лише від його допомоги, дедалі ускладнюється співпраця з родиною та родичами у вирішенні проблем отримувача соціальних послуг, тому мета фахівців соціальної сфери полягає у створенні середовища в соціальних службах, максимально схожого на домашнє);

4) відсутність компетенції щодо запобігання фінансових зловживань з боку сім'ї (найбільшу проблему вбачаємо в тому, що не маємо компетенції запобігати зловживанням громадянина з боку родичів у сфері фінансів, коли з'являються проблеми, особливо у сфері фінансових зловживань, які часто призводять до вилучення майна, втрати житла, неможливості повернутися до рідного середовища);

5) етичні аспекти професійної роботи у сфері попередження жорстокого поводження (у кожному закладі для людей поважного віку, необхідно мати власний кодекс етики, він повинен відображати основні принципи взаємної поваги між отримувачами соціальних послуг та співробітниками, підтримання добрих відносин, збереження конфіденційності та поваги до свободи людей поважного віку вирішувати власне життя);

б) складність тривалого догляду як «тригер» жорстокого поводження з обох сторін у відносинах по догляду (соціальна робота з людьми поважного віку є однією з найскладніших, вона часто є нецікавою цільовою групою для суспільства).

Таким чином, здійснення вчасної соціальної профілактики щодо насильства, стосовно людей поважного віку, вимагає актуалізації змісту та підходів, пошуку новітніх шляхів просвітництва серед осіб цієї категорії.

Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення структури та змісту соціальної підтримки адаптації людей поважного віку в закладах соціальних служб у Словаччині.

Література

Коваленко, О. Г. (2015). Міжособистісне спілкування осіб похилого віку: психологічні аспекти. Монографія Київ, Україна: Інститут обдарованої дитини, С. 240.

Романова, І. А. (2018). Соціальна робота з підтримки інтелектуальної активності людей похилого віку. Теорія і практика управління соціальними системами. №1. С. 20-26.

Балогова, Б. (2016). Соціальні теми та дилеми старших. Пряшів: ПУ. ISBN 978-80-555-1687-5.

Балогова, Б. (2009). Насильство над людьми похилого віку як наслідок залежності дорослих дітей. В: Сім'я як система - сім'я як пацієнт. Матеріали наукової конференції з міжнародною участю, що відбулася 8 жовтня 2009 р. у Пряшові. Пряшів: ГДЧ. С. 43-63. ISBN 978-80-555-0117-8.

Дем'янова, Е. (2019). Етична рефлексія спілкування соціального працівника в контексті насильства над людьми похилого віку. В: Беата, Балогова, 2019. Журнал Соціотерапії, № 1. ISSN 2453-7543.

Матоушек, Олдріх. (2008). Методи та управління соціальною роботою. Прага: ПОРТАЛ. ISBN 978-80-7367-502-8.

REFLECTION OF VIOLENCE AGAINST PEOPLE OF RESPECTABLE AGE AS A SOCIAL PROBLEM OF MODERNITY

Beáta Balogová, PhD., MBA, Dean of the Faculty of Philosophy, Presov University in Prešov, Slovakia; beata.balogova@unipo.sk

Julia Kovalchuk, graduate student Uman State Pedagogical Pavel Tychyna University and Presov University in Prešov, Slovakia; kov260598chuk@gmail.com

***Abstract.** The article highlights the problem of reflection on violence against people of respectable age, reveals the types of violence and manifestations against people in this category. Therefore, the purpose of the article is the need for timely social prevention of violence against people of respectable age. The structure and content of social support of people of respectable age in modern society are analyzed.*

Statistics confirm that Ukraine is one of the countries with a significant population over the age of sixty. Statistics also confirm the existence of domestic violence against elderly people and these individuals do not seek help from social services. It was found that the issues of ill-treatment of elderly people are currently the most common in the professional discourse of social assistance. There is a strong correlation between the two interpretations: in the context of health care and social assistance. This is one of the reasons why we focused primarily on the interpretation of human rights and the application of the legislative and political approach. The socio-pedagogical conditions that help prevent the treatment of elderly people are presented and the leading factor is the need to adopt legislation on human rights in this category.

The rights of respectable people are not yet fully regulated by a separate international human rights instrument, as is the case for some other vulnerable groups (eg the Convention on the Rights of the Child, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention on the Rights of Persons with Disabilities). At the UN level, the issue of protecting them as a vulnerable group was first raised at the 1982 World Assembly on Aging, which adopted a political declaration and an International Plan of Action on Aging.

The prospect of further research is to study the structure and content of social support for the adaptation of elderly people in social services in Slovakia.

Key words: *people of respectable age; violence; abuse of people of respectable age; prevention of violence; ethics of communication; assertiveness; social worker.*

Життєпатяпа

Kovalenko, O. H. (2015). Mizhosobystisne spilkuvania osib pochyloho viku: psiholohichni aspekty. Monografia Kyiv, Ukraina: Instytut obdarovanoi dytyny. S. 240. [in Ukrainian].

Romanova, I. A. (2018). Socialna robota z pidtrymky intelektualnoi aktyvnosti ludei pochyloho viku. Teoria i praktyka upravlinia socialnymy systemamy. №1. S. 20-26. [in Ukrainian]

Balogova, B. (2016). Socialni temy ta dylemy starshych. Priashiv: PU. ISBN 978-80-555-1687-5.

Balogova, B. (2009). Nasylstvo nad ludmy pochyloho viku jak naslidok zalezhnosti doroslych ditej. V: Simia jak systema – simia jak pacient. Materialy naukovoji konferencii z mizhnarodnou uchastu, shcho vidbulsia 8 zhovtnia 2009 r. v Priashevi. Priashiv: HDCH. S. 43-63. ISBN 978-80-555-0117-8.

Demianova, E. (2019). Etychna reflexia spilkuvania socialneho pracivnyka v kontexti nasylstva nad ludmy pochyloho viku. V: Beata, Balogova. Zhurnal Socioterapii, № 1. ISSN 2453-7543.

Matouчек, O. (2008). Metody ta upravlinia socialnoju robotuju. Praha: PORTAL. ISBN 978-80-7367-502-8.

Article history:

Received: March 16, 2022

1st Revision: March 26, 2022

Accepted: April 30, 2022